

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „Stosunki polsko-białoruskie – historia i terażniejszość”, Siedlce, 28–29 maja 2008 roku

W dniach 28–29 maja 2008 r. w sali obrad Rady Miasta, w budynku Urzędu Miasta Siedlce, odbyła się zorganizowana przez Katedrę Historii Myśli Politycznej Instytutu Nauk Społecznych Akademii Podlaskiej Międzynarodowa Konferencja Naukowa na temat „Stosunki polsko-białoruskie – historia i terażniejszość”. Patronat nad konferencją sprawowało Białoruskie Towarzystwo Historyczne oraz Prezydent Miasta Siedlce.

Przygotowaniem konferencji kierował Komitet Naukowy, w którego skład weszli prof. dr hab. Stanisław Jaczyński (dyrektor Instytutu Nauk Społecznych Akademii Podlaskiej) – przewodniczący, ks. prof. dr hab. Edward Jarmoch (Wydział Humanistyczny – prodziekan ds. nauki), prof. dr hab. Włodzimierz Snałkowski i prof. dr hab. Andrzej Żebrowski (Instytut Nauk Społecznych Akademii Podlaskiej).

Zgodnie z przyjętym założeniem problematyka konferencji miała koncentrować się na następujących zagadnieniach:

- stosunki polsko-białoruskie, historia i stan aktualny;
- polsko-białoruska współpraca gospodarcza i kulturalna;
- przemiany społeczne i polityczne w Republice Białoruś;
- polsko-białoruska współpraca regionalna i transgraniczna;
- polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Republiki Białoruś;
- sytuacja polskiej mniejszości narodowej w Republice Białoruś;
- sytuacja białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce;
- obraz Białorusinów w oczach Polaków i Polaków w oczach Białorusinów;
- rola mediów w stosunkach polsko-białoruskich.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele uczelni i ośrodków naukowo-badawczych podejmujących w swojej działalności problematykę stosunków polsko-białoruskich za granicą – Uniwersytetu Państwowego w Mińsku – oraz w Polsce: Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu War-

mińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie i Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie.

Konferencję otworzyli Wojciech Kudelski Prezydent Miasta Siedlce, ks. prof. dr hab. Edward Jarmoch – prodziekan ds. nauki Wydziału Humanistycznego Akademii Podlaskiej, prof. dr hab. Stanisław Jaczyński – dyrektor Instytutu Nauk Społecznych Akademii Podlaskiej, dr Oleg Łatyszonek – prezes Białoruskiego Towarzystwa Historycznego. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele władz Wydziału Humanistycznego Akademii Podlaskiej z dziekanem prof. dr. hab. Jerzym Kunikowskim, przedstawiciele wydziałów Akademii Podlaskiej oraz studenci.

Pierwsza część konferencji została poświęcona problematyce historii stosunków polsko-białoruskich. Występujący w niej prof. dr hab. Włodzimierz Snapkowski (Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku, Wydział Stosunków Międzynarodowych) przedstawił referat pt. „O działalności radziecko-polskiej komisji pogranicznej w sprawie demarkacji białoruskiego odcinka granicy (1946–1948)”. Granica wschodnia nowej Polski została zaprojektowana zgodnie z żądaniami radzieckimi na konferencji w Teheranie w 1943 r. Roszczenia radzieckie, które stały się głównym problemem uniemożliwiającym współpracę między rządem RP w Londynie i Moskwą w czasie wojny, były następnie zaakceptowane przez działaczy PKWN w lipcu 1944 r. Ich zgoda na linię Curzona podpisana 27 lipca 1944 r. stanowiła warunek przysłania tych działaczy do Lublina i Chełma. Stąd też podpisana 16 sierpnia 1945 r. w Moskwie umowa graniczna między Polską a ZSRR, która szczegółowo opisywała granicę, a jej wytyczenie w terenie powierzała specjalnej komisji delimitacyjnej. Wytyczenie w terenie granic miała dokonać Mieszana Komisja Polsko-Radziecka z siedzibą w Warszawie i to właśnie na jej działalności koncentrowało się omawiane wystąpienie. 25 listopada 1945 r. została podpisana w Warszawie przez przedstawicieli rządu Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i Rządu Jedności Narodowej RP dodatkowa umowa o rejestracji i ewakuacji ludności białoruskiej z terytorium Polski do BSRR i ludności polskiej z terenów BSRR do Polski. 6 listopada 1946 r. zakończono prace nad delimitacją granicy pomiędzy Polską a ZSRR. 19 kwietnia 1948 r. został ustalony ostateczny protokół przebiegu granicy państwowej między Polską a ZSRR, który wieńczył umowę graniczną pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Radzieckim podpisaną przez Komisję Mieszaną 30 kwietnia 1947 r.

Kolejny referat pt. „Komitet dla Spraw Kraju wobec polityki eksterminacyjnej okupantów skierowanej przeciwko Białorusinom” wygłosiła dr Anna Pachowicz (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie). Komitet Ministrów dla Spraw Kraju działający przy kolejnych rządach emigracyjnych został powołany uchwałą Rady Ministrów z 8 listopada 1939 r., a utworzony przez premiera Władysława Sikorskiego 13 listopada 1939 r. Przedmiotem jego działalności była m.in. eksterminacja ludności zamieszkującej tzw. tereny wschodnie Rzeczypospolitej, w tym Białorusinów.

Referat prof. dr hab. Eugeniusza Mironowicza (Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Filologiczny) „Sąsiedztwo polsko-białoruskie 1990–2007 – oczekiwania, obawy, mity” naświetlił problemy edukacji historycznej w Polsce i Białorusi, która tworzy nieobiektywny obraz przeszłości. Podjęty został także problem wpływu mediów na kształtowanie mającego niewiele wspólnego z rzeczywistością wizerunku sąsiada. W swoim wystąpieniu prof. Mironowicz zwrócił uwagę, że społeczeństwo białoruskie i Białoruś jako kraj są Polakom mało znane. Polsko-białoruskie sąsiedztwo po usamodzielnieniu się państwa białoruskiego i uzyskaniu suwerenności przez Polskę to okres niewykorzystanych szans z winy rządzących. Faktycznie po obu stronach wznoszono barierę we wzajemnych kontaktach.

Dr Rafał Dmowski (Akademia Podlaska, Instytut Historii) podjął problematykę dziejów utworzonej w roku 1818, wraz z nową organizacją kościelną w Polsce, diecezji podlaskiej. Dr Halina Łach (Uniwersytet Warmińsko–Mazurski, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych) kwestie polsko-białoruskiej granicy państwowej jako bariery formalno-prawnej i infrastrukturalnej w latach 1990–2007.

Dr Tomasz Browarek w wystąpieniu pt. „Zmiany w strukturze narodowościowej Białorusi w XX wieku” (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Politologii) scharakteryzował zmiany w strukturze narodowościowej Białorusi na początku minionego stulecia, tj. w okresie międzywojennym – opierając się na danych z trzech spisów powszechnych przeprowadzonych w tym okresie, w okresie II wojny światowej, w okresie powojennym. Zwrócił uwagę, że obecnie na terytorium Białorusi mieszkają przedstawiciele 130 narodowości i grup etnicznych. Większość z nich to przedstawiciele narodów i grup etnicznych byłego ZSRR. Zdecydowaną większość stanowią Białorusini (81,2%), największą mniejszością narodową są nadal Rosjanie (11,4%), Polacy (3,9%), Ukraińcy (2,4%) oraz Żydzi (0,3%). Wśród pozostałych są mniejszości z długą tradycją na Białorusi, jak np. Tatarzy czy Litwini, a także Azerowie i Gruzini, którzy przybyli tu w większości dopiero po II wojnie światowej. Język białoruski jest językiem ojczystym dla 73,7% mieszkańców Białorusi, prawie 63% społeczeństwa zwykle rozmawia w domu w języku rosyjskim. Język rosyjski jest też dla blisko ¼ ludności Białorusi językiem ojczystym. Większość (58,6%) deklarujących się jako Białorusini, na co dzień posługuje się tym językiem. Referent zwrócił uwagę na to, że ponad 57% ludności polskiej określiło język białoruski jako język domowy, co stanowi największy odsetek osób wśród wszystkich narodowości Białorusi (nie wyłączając samych Białorusinów). Ponad 67% Polaków, uważa także język białoruski za ojczysty.

Kolejny referat w tej części konferencji pt. „Polityczno-prawne konsekwencje referendum listopadowego 1996 roku w Republice Białoruś” wygłosił mgr Rafał Czachor (Uniwersytet Wrocławski, Instytut Studiów Międzynarodowych). Referent skoncentrował się na przedstawieniu instytucjonalnych podstaw funkcjonowania białoruskiego ustroju autorytarnego. Podstawowym efektem referendum było rozszerzenie uprawnień prezydenta kosztem innych

organów władzy. Zmiany dotyczyły także funkcjonowania parlamentu, rządu, sądownictwa. Zwrócił uwagę na szczególną rolę podporządkowanej głowie państwa superstruktury, jaką jest Administracja Prezydenta Republiki Białoruś.

Dr Marek Czerwiński (Uniwersytet Szczeciński, Instytut Politologii i Europeistyki) w referacie „Państwo związkowe Białorusi i Rosji – założenia i realizacja” zaprezentował genezę państwa związkowego oraz jego konstrukcję instytucjonalną. Zwrócił uwagę, że faktycznie sferą realnej współpracy obu państw są kwestie militarne. W istocie to co wiąże Białoruś z Rosją najmocniej, to jej zależność od importowanych surowców energetycznych.

Wątek dotyczący mniejszości polskiej w Republice Białoruś pojawił się w referacie mgr Karoliny Mazurek (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Wschodni) pt. „Konflikt wokół Związku Polaków na Białorusi”. Przedstawiła ona genezę oraz dokonała charakterystyki Związku Polaków na Białorusi. W referacie skoncentrowała się na funkcjonowaniu związku po 1994 roku, kiedy to po wygraniu wyborów prezydenckich przez Aleksandra Łukaszenkę współpraca mniejszości polskiej z oficjalnymi władzami Białorusi pogorszyła się. Zwróciła uwagę na konflikty z władzami białoruskimi, które z czasem przekształciły się także w konflikty o charakterze dyplomatycznym. Przedstawiła, w jaki sposób wydarzenia te były komentowane przez prasę białoruską, a także prasę zachodnią.

Kolejna część konferencji została poświęcona roli mediów w kształtowaniu obrazu stosunków polsko-białoruskich, stereotypom narodowym oraz roli kultury w budowaniu stosunków polsko-białoruskich. Pierwszy zabrał głos prof. dr hab. Andrzej Bonusiak (Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Historii). W referacie „Polacy na Białorusi w świetle wybranych tytułów prasy polskiej na przełomie XX i XXI wieku” zaprezentował analizę polskich publikacji prasowych na temat Białorusi od początku 2001 r. Pokreślił jednorodny charakter tych publikacji, które budują jednoznacznie negatywne wyobrażenia o stosunkach polsko-białoruskich.

Wątek związany ze znaczeniem kultury w budowaniu stosunków polsko-białoruskich pojawił się w referacie prof. dr hab. Teresy Zaniewskiej (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Humanistycznych, Katedra Edukacji i Kultury) „Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie moja Ojczyzna. Pięćdziesiąt lat Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego «Białowieża»”. Prof. Zaniewska przedstawiła twórców formacji „Białowieża” Alesia Barskiego, Jana Czykwina, Nadzieję Artymowicz, Michała Stachowicza, Wiktora Szwedę i in. jako przedstawicieli twórczości pogranicza, przenikania się kultur. Podkreśliła zasługi wielu z nich w tłumaczeniu poezji polskiej na język białoruski.

Dr Oleg Łatyszonek (Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Filologiczny) wygłosił referat pt. „Białoruskie Radio Racja w polsko-białoruskiej przestrzeni informacyjnej”. Plany stworzenia białoruskiej stacji w Polsce powstały w połowie lat dziewięćdziesiątych. Ostatecznie udało się to w 1999 r. Wówczas radio docierało do mieszkańców Białegostoku i okolic. Program Radia Racja adresowany był do mieszkańców Białorusi oraz do mniejszości białoruskiej mieszkającej w Polsce. Radio Racja przestało nadawać w październiku 2002 r., z powodu

braku środków finansowych na dalszą działalność. Zostało reaktywowane przez część byłych dziennikarzy radia i ponownie zaczęło nadawać 22 lutego 2006 r. Jest finansowane przez polski rząd.

Mgr Bartłomiej Szegda (Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Historii) w referacie „Białorusini w Polsce w świetle prac sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych” przedstawił zagadnienia dotyczące funkcjonowania mniejszości białoruskiej w Polsce, które były podejmowane przez sejmową Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych IV kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Dr Helena Głogowska (Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Filologiczny) wygłosiła referat pt. „Stosunki polsko-białoruskie po 1989 r. na łamach «Nivy» i «Czasopisu»”. Na fali przemian w 1990 r. powstało w Białymstoku nowe polsko-białoruskie pismo „Czasopis”. Białoruskojęzyczna „Niva” zaś jest tygodnikiem, wydawanym w języku białoruskim, który ukazuje się w Białymstoku od 1956 r. i do wiosny 1992 był organem Zarządu Głównego Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Po „buncie” w redakcji wiosną 1992 r., „Niva” uniezależniła się od ZG BTSK, rejestrując 25 czerwca 1992 r. w Sądzie Wojewódzkim w Białymstoku stowarzyszenie Rada Programowa Tygodnika „Niva”, będącym wydawcą tygodnika. Tygodnik „Niva” i miesięcznik „Czasopis” stanowią ważne źródło wiedzy do poznania stosunków polsko-białoruskich zarówno w wymiarze relacji międzypaństwowych, jak i w wymiarze polityki wewnętrznej – między większością polską a mniejszością białoruską na Białostocczyźnie. Zawierają informacje dotyczące wydarzeń z nimi związanych i je formującymi. Na ich podstawie można odtworzyć przebieg kształtowania się stosunków polsko-białoruskich po 1989 r., główne ich ogniwa oraz zaangażowanie w nie mniejszości. Intencją obu redakcji było dostarczenie informacji o kształtowaniu się stosunków polsko-białoruskich po 1989 r. Skierowane one były głównie do Białorusinów na Białostocczyźnie, ale też i do Polaków zainteresowanych białoruską mniejszością narodową w Polsce. Dziennikarze obu pism próbowali zwalczać mity i stereotypy, przeszkadzające w kreowaniu normalnych relacji polsko-białoruskich między dwoma państwami oraz władz polskich i społeczeństwa polskiego w stosunku do Białorusinów na Białostocczyźnie i Polaków na Białorusi.

W referacie pt. „Stereotypowy obraz Białorusina w świadomości Polaków z obszarów przygranicznych” dr Cezary Kalita (Akademia Podlaska, Instytut Nauk Społecznych) przedstawił wyniki swoich badań. Metodą kwestionariusza ankietowego przebadano grupę studentów pedagogiki, studiujących w Państwie Wyższej Szkole Zawodowej w Białej Podlaskiej i Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Całość badań wskazuje, że stereotyp Białorusina jest silnie negatywny. Siła tej negatywności tkwi w niewielkiej wiedzy o Białorusi obecnej młodzieży. Młodzież nie zna praktycznie współczesnej Białorusi. Nie zna też żadnej znaczącej postaci białoruskiej z wyjątkiem negatywnie przedstawianego jako dyktatora prezydenta Aleksandra Łukaszenki.

Zamykająca konferencję, ostatnia część obrad, dotyczyła stosunków gospodarczych Polski i Białorusi, miejsca Białorusi w polskiej polityce zagranicz-

nej, stosunków polsko-białoruskich wobec procesów integracyjnych oraz białoruskiej polityki bezpieczeństwa.

W referacie nt. „Białoruś w polskiej polityce wschodniej w latach 1990–1996” dr Krzysztof Fedorowicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Wschodni) zauważył, że już w 1990 r., podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego na Białorusi, nie doszło do podpisania deklaracji politycznej „O zasadach i podstawowych kierunkach rozwoju wzajemnych stosunków”. Wówczas wyłonił się problem uznania granicy polsko-białoruskiej. Rok później sporna kwestia została uregulowana. Wątkiem niepokojącym stronę polską było stopniowe zacieśnianie się związków między Białorusią i Rosją. Po początkowej ofensywie dyplomatycznej wzajemne stosunki coraz bardziej się ochładzały. W znacznym stopniu przesądzało o tym dążenie Polski do członkostwa w NATO i akcesja do Sojuszu. Od 1994 r. nastąpił nowy etap w stosunkach polsko-białoruskich, będący wynikiem zmian politycznych dokonujących się na Białorusi, a następnie referendum konstytucyjnego w 1996 r.

Dr hab. Aleksander Tihomirow (Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku, Wydział Stosunków Międzynarodowych) w referacie „Rozszerzenie Unii Europejskiej i jego wpływ na stan stosunków polsko-białoruskich” podkreślił związki pomiędzy rozszerzeniem Unii Europejskiej i stosunkami Polski i Białorusi. Polska akcesja do Unii Europejskiej z jednej strony owocowała – jego zdaniem – ożywionym politycznym dialogiem, a z drugiej, zaostreniem reżimu związanego z przekraczaniem granicy przez Białorusinów, co przyniosło szkody. Polska dyplomacja słabo wykorzystała Unię Europejską jako forum podnoszenia problematyki białoruskiej. Wzajemne stosunki najlepiej rozwijały się w minionych latach w sferze hadlowo-ekonomicznej i inwestycyjnej.

Prof. dr hab. Andrzej Żebrowski (Akademia Podlaska, Instytut Nauk Społecznych) podjął temat „Bezpieczeństwo militarne Republiki Białoruś – wybrane problemy”. W swoim wystąpieniu podkreślił, że bezpieczeństwo Republiki Białorusi ma również ścisły związek ze stacjonowaniem jednostek wojskowych Federacji Rosyjskiej, które uznawane są za siły strategiczne. Jego zdaniem, na poziom bezpieczeństwa Republiki Białorusi mają wpływ m.in.: przynależność do Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP); to, iż Białoruś jest stroną Traktatu Taszkienckiego (Układu o bezpieczeństwie zbiorowym WNP – UBZ); uczestniczy w zintegrowanym Systemie Obrony Powietrznej WNP; uczestniczy w ochronie granicy zewnętrznej WNP; posiada na swoim terytorium infrastrukturę wojskową, która wykorzystywana jest przez wojska Federacji Rosyjskiej; na terytorium Republiki Białorusi znajduje się kompleks wojskowo-przemysłowy, który ma duże znaczenie dla bezpieczeństwa militarnego nie tylko tego państwa, ale przede wszystkim Federacji Rosyjskiej; Białoruś jest sygnatariuszem bilateralnego porozumienia z Federacją Rosyjską w sprawie współdziałania wojskowego; prowadzi wspólną politykę wojskowo-obronną z Federacją Rosyjską, która wiąże się z koordynacją działalności w sferze budownictwa wojskowego, rozwoju sił zbrojnych obu państw, w tym wykorzystywanie infrastruktury militarnej; jest sygnatariuszem porozumienia międzyrządowego „O koordynacji

prac w dziedzinie kontroli eksportu surowców, urządzeń, technologii i usług, mogących mieć zastosowanie w produkcji broni masowej zagłady oraz środków jej przenoszenia”; uczestniczy w walce z terroryzmem międzynarodowym.

Prof. dr hab. Victor Shadursky (Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku, Wydział Stosunków Międzynarodowych) w referacie „Polska, Białoruś i procesy integracyjne na obszarze postradzieckim” zwrócił uwagę, że udział Białorusi w procesach integracyjnych na obszarze postradzieckim stanowi dla niej alternatywę wobec ograniczonego udziału w integracji związanej z Europą Zachodnią.

Dr Tomasz Kapuśniak (Instytut Europy Środkowo-Wschodniej) w referacie „Polityka Polski komponentem polityki Unii Europejskiej wobec Białorusi” podkreślał, że Polska polityka wobec Białorusi po 2004 r. pozostaje elementem polityki Unii Europejskiej oraz dokonał charakterystyki ewolucji tej polityki.

Konferencja oczywiście nie mogła zakończyć się bez konstruktywnej dyskusji i wolnych wniosków. Wymiana zdań, czasem bardzo burzliwa, toczyła się wokół kilku zagadnień. Wśród nich szczególnie wiele emocji budziły kwestie związane z sytuacją mniejszości polskiej w Republice Białoruś, rolą mediów w kształtowaniu rzeczywistego obrazu stosunków polsko-białoruskich, rolą Białorusi w polskiej polityce zagranicznej. Wielu zabierających głos w dyskusji podkreślało negatywny wpływ stanu „izolacji” społeczeństw obu państw na kształtowanie się wzajemnych relacji. Uczestnicy konferencji wskazywali na potrzebę dalszego podejmowania problematyki stosunków polsko-białoruskich, która w minionych latach została zepchnięta na dalszy plan wobec innych wydarzeń i procesów przykuwających uwagę środowisk naukowych i politycznych.

Rafał Pęksa
Akademia Podlaska, Siedlce